

*I*Z KAMNIŠKEGA GOSPODARSTVA V XVIII. STOLETJU

Vlado Valenčič

Valvasor je opisal Kamnik kot propadajoče mesto.¹ Ohranjeni arhivski viri iz Valvasorjeve dobe ter iz XVIII. stoletja to sliko potrjujejo. Slabe gospodarske razmere mesta so se kazale tudi v neurejenem mestnem finančnem gospodarstvu. Deželni vicedom in poznejše deželno glavarstvo se je moralo ponovno ukvarjati s pritožbami meščanov zoper mestne funkcionarje, ki z mestnim denarjem niso skrbno gospodarili. Mesto je ostajalo tudi na dolgu z državnimi davki, kar je dajalo državni upravi povod, da se je stalno vmešavala v mestne finančne zadeve.

Največ vpogleda v gospodarske razmere Kamnika dajejo spisi davčne rektifikacije, izvršene sredi XVIII. stoletja. Po teh spisih je mogoče ugotoviti stanje obrti v mestu ter si napraviti sliko o socialni strukturi kamniškega meščanstva in njegovi povezanosti z zemljiško posestjo.

Zbrani podatki, ki osvetljujejo le nekatere strani kamniškega gospodarstva, naj bodo prispevek h gradivu za zgodovino mesta.

Gospodarska in finančna uprava ter njene pomanjkljivosti

Leta 1682 sta mestni sodnik in mestni svet sprejela pravilnik za polaganje in odobravanje računov mestnih funkcionarjev. Že nekaj let prej je bilo sklenjeno, da mora špitalski mojster po stari navadi račune zaključiti dan pred božičem. Na zahtevo zunanjega sveta in občine je bilo določeno, da se k polaganju računov vedno pokliče tudi zunanji svet in 12 mož iz občine. Sodnik, blagajnik in mestni gospodar (Baumeister) bi morali položiti račune od preteklega leta pred sv. Mihaelom. Obenem je bilo sklenjeno, da nihče ne more biti

izvoljen za drugo funkcijo, dokler ni položil računa o prejšnji in ni poravnal morebitnega primanjkljaja. Bilo je tudi prepovedano, da bi kdo hkrati opravljal dve funkciji.

Mihaelu Turku, l. 1682 ponovno izvoljenemu mestnemu sodniku, pa je kot špitalskemu mojstru bilo naročeno, da predloži špitalske račune na dan pred božičem l. 1682, in sicer za dve leti, ker bo sicer notranji svet upravičen, da se istega dne zbere pri najstarejšem članu in izvoli drugega špitalskega mojstra. Iz vloge na vicedoma se vidi, da je bil Mihael Turk špitalski mojster sedem let zaporedoma v nasprotju s sprejetimi sklepi, kar njegovima prednikoma Janezu in Lovrencu Kobolu (Khobolli) ni bilo dovoljeno.

Notranji svet je ta pravilnik predložil vicedomu v odobritev in ga je utemeljeval s potrebo po boljšem gospodarstvu in preprečevanju večjih dolgov, ki so jih mestni funkcionarji povzročali od leta do leta. Prosil je vicedoma, naj mestnega sodnika Turka pozove, da se po sklepih pod grožnjo znatne kazni ravnajo on in njegovi podrejeni. Vicedom je prošnji notranjega sveta ugodil, dal je svoja navodila v skladu z njegovimi željami. Razen tega mu je še naročil, naj se za funkcije, združene z vodenjem računov, izbirajo branja in pisanja večji, pridni in predvsem premožnejši meščani, da bo od njih mogoče izterjati morebitne primanjkljaje.²

Iz arhivskega gradiva se ne vidi, kakšen je bil rezultat navedenih sklepov za red v mestnem finančnem gospodarstvu. Mogoče so začasno kaj pomagali, za stalno ga niso izboljšali. Ko je leta 1714 vicedom grof Franc Lanthieri, katerega naloga je bila med drugim, da skrbi za deželnoknežja mesta, obiskal Kamnik in pregledal mestno politično in gospodarsko upravo, je dal mestu za nadaljnje poslovanje naročila v štirinajstih točkah. Ta navodila nam odkrivajo, na kakšne pomanjkljivosti je naletel pri svojem pregledu in kako jih je hotel odpraviti.

Naročila so bila naslednja:³

1. Pri zasedbi mestnih funkcij, mest svetnikov in drugih se je ozirati le na sposobnost oseb, ne pa na naklonjenost, prijateljstvo ali sovraštvo. Upoštevati je le pravičnost in poštenost ne glede na osebo.

2. Vicedomu je predložiti za umestitev ne le mestnega sodnika, temveč vse na novo postavljene mestne uradnike kot pisarja, katerega funkcija naj se brez potrebe ne menja, blagajnika, gospodarja in špitalskega mojstra; vsi naj se ob nastopu funkcije zaprisežejo.

3. Vsak uradnik, ki ima posle z blagajno (Cammerbeamte), naj bi dobil zanesljiva navodila za svoje poslovanje. Mestni sodnik naj bi ob sodelovanju sposobnih, pisanja večjih in tudi v drugih zadevah izkušenih someščanov izdelal posebna navodila za blagajnika, gospodarja in špitalskega mojstra. Ta navodila naj predloži vicedomu v pregled in ratifikacijo.

4. Navedeni funkcionarji morajo v redu voditi račune, zapisovati prejemke in izdatke ter imeti blagajniška potrdila. Dohodke in izdatke ter priloge je treba vsako leto kontrolirati in opravičiti ter spraviti v red.

5. Mestu z davkom in kontribucijo podložne in k dajatvam zavezane hiše, zemljišča in vrtove je treba popisati in določiti od njih davek. Sestavi naj se pravi urbar in pošlje vicedomu v nadaljnjo odločitev. Strankam je za plačane urbarske dajatve izstavljeni potrdila.

6. Ne sodnik in ne kdo drugi ni davka ali kontribucije prost. Če se je po zlorabi uvedla taka praksa, pri tej nepravilni navadi ne sme ostati.

7. Glede na splošne deželne nesreče in ker bo sicer mesto zapravilo ugled, naj se uvede dobro in varčno gospodarstvo. Opustijo naj se izdatki ob raznih priložnostih in razveseljevanjih, med drugimi tudi za pojedine ob pojezdih in drugi nepotrebni veliki stroški kot pri popisu davčnih registrov in pregledu ognjišč. Odpravi naj se pristojbina mestnega pisarja za prepisovanje računov; tudi mestnemu gospodarju se iz tega naslova ne sme ničesar priznati.

8. Mnogo hiš je začelo propadati in postalo pustih. Da jih bo zopet mogoče pritegniti k obdavčenju, se kandidatov za meščane ne sme odbijati s previsokim in nesorazmernim obrtnim davkom ali pa jim nalagati druga bremena, temveč jih je treba pridobiti s prizanesljivostjo.

9. Rokodelskim cehom naj se prepove, od novih mojstrov zahtevati visoke pristopne in druge mestu škodljive pristojbine.

10. Mestno zidovje naj se po možnosti postopoma popravi; vrata, mostovi in brvi (? Stöck, mogoče tudi mejniki) naj se vzdržujejo. Noben trgovec naj se ne obremenjuje nad tarifo.

11. Skrbi naj se za dobrodelne ustanove, to je mestnemu odvetništvu in fevdalnemu gospostvu podložni beneficij sv. Trojice in meščanski špital.

12. Od mestnih svoboščin in pravic pomirja naj se ne popušča in jih ne zanemarja.

13. Da bi meščani, predvsem mladi ter branja in pisanja nevešči, poznali mestne pravice in privilegije, naj se jim letno enkrat prečitajo in tudi slovensko (kranjsko) raztolmačijo.

14. Za ohranitev dobrega soglasja in izpolnjevanje meščanske prisege, se vsem ukazuje, da vsakokratnemu sodniku izkazujejo dolžno spoštovanje. Končno naj vsi meščani iz prave domoljubne ljubezni, ki so jo po naravnem pravu dolžni svojemu mestu, četudi pri tem nimajo lastnih koristi, izvršujejo svoje meščanske dolžnosti in skrbijo predvsem za javno dobro, s katerim so združene tudi koristi posameznika.

Vicedom je sicer dajal navodila mestni upravi, toda izvajanje je bilo prepuščeno mestnim funkcionarjem. Tudi na njihovo izbiro ni neposredno vplival, dasi mu jih je mesto moralo predlagati v potrditev in umestitev. Vsa

navodila so imela bolj značaj nasvetov; zdi se, da vicedom ni imel ne želje in ne moči, da bi izvrševanje teh navodil izsilil.

Z reorganizacijo državne uprave pod Marijo Terezijo so mesta prišla pod nadzorstvo okrožnih glavarstev (kresij). Mestna avtonomija je bila s tem zelo okrnjena, ker je nadzorna oblast v znatno večji meri posegala v mestne zadeve in o njih odločevala kot pa v prejšnji dobi vicedom.⁴ Prenehala je nekdanja popustljivost, ko je šlo za uvedbo reda v mestnem gospodarstvu. Država je uporabljala skrajna prisilna sredstva; če se ji je zdelo potrebno, je postavljala komisarje, da so vodili mestno gospodarsko upravo.

Povodov za poseganje države v mestno upravo ni manjkalo. Dajala so jih mesta sama s svojim nerednim finančnim gospodarstvom in nesposobnimi upravnimi organi. Del meščanstva s takimi razmerami ni bil zadovoljen in je pozival državo na pomoč. Tako je bilo tudi v Kamniku, kjer si je nevolja socialno šibkejšega sloja meščanstva zoper mestno upravo v času terezijanske davčne reforme dala duška v obsežni in ostri pritožbi na dvorno komisijo.⁵

Najprej je bila skritizirana sestava mestne uprave. V notranjem svetu so sedeli prijatelji tedanjega mestnega sindika (pisarja) Nikolaja Reicha, oče poleg sina, svaka in bratranca. Komaj dva od šestih sta znala brati in pisati. Tudi člani zunanjega sveta so bili izbrani med sindikovimi prijatelji, drugim osebam ne pustijo blizu. Nobeden izmed članov sveta ni bil sposoben, da bi vodil in polagal račune. Za ureditev mestne administracije je vicedom imenoval štiri meščane kot komisarje, ki naj bi pregledali mestne račune za dvajset let nazaj. Izmed teh je bil eden bivši sindik; ta in dva druga so bili pri prejšnjem gospodarstvu več ali manj udeleženi in jasno je, da ne bodo našli ničesar nepovoljnega. Pri odmerjanju in pobiranju davkov ni šlo brez nepravilnosti, delali niso nobene razlike med revnimi in bogatimi. Meščani se niso mogli obračati na mestno sodišče, če se niso hoteli zapiti pri sodniku ali mestnem pisarju. Svoje procese so morali voditi z velikimi stroški v Ljubljani. Treba bi bilo mestnim funkcionarjem odvzeti vinotoče.

Blizu mesta ležeče mestne gozdove so izkoriščali le starejši člani mestnega sveta, ki so z lesom potem prekupčevali. V korist meščanov bi bilo, da bi se gozdovi razdelili med hišne posestnike. Mestni sodnik in sindik sta iz najlepših hrastov, bukev in macesnov dala napraviti deske in late ter jih pošiljala v dar okrožnemu glavarju poleg moke, rib itd. Špitalskega žita niso prodajali poceni ubogim meščanom, temveč ga je špitalski mojster Valentin Götzel dajal svojim prijateljem; tudi sam ga je dajal mleti in je moko pošiljal okrožnemu glavarju baronu Tauffererju.

Meščani so dalje kritizirali finančno gospodarstvo mesta in izkoriščanje meščanov po mestnih funkcionarjih z neupravičenimi pristojbinami. Mesto je vodilo razne nepotrebne pravde, ki so bile izgubljene, povzročile pa so

velike stroške. Potrebno bi bilo, da bi sindik in vsi mestni funkcionarji s hišo in kavcijo jamčili za svoje poslovanje.

Kamniku bi bilo mogoče pomagati le tako, da se Franc Karel Hohenwart kot kamniški sosed postavi za upravitelja (deputirter stadt Regent). Njemu bi moral mestni svet predložiti letne račune; tudi o sodnih zadevah naj bi bil prva instanca, do katere bi meščani imeli zaupanje, ker bi bil popolnoma nezainteresiran.

Pritožba, čeprav mogoče pretirana, odkriva razne že od prej znane pomanjkljivosti mestne uprave. Zanimiv je pa predlog o postavitvi upravitelja, kar bi pomenilo konec mestne avtonomije. Policijski državi tak predlog gotovo ni bil neprijeten, čeprav ga tedaj ni izvedla. Pač pa se je nekaj desetletij pozneje državna uprava ukvarjala s podobnim načrtom.

Ohranilo se je poročilo gorenjskega okrožnega glavarstva na deželno glavarstvo v Ljubljani od 13. julija 1779 z naslovom »Kresijsko poročilo, kako bi bilo mogoče pomagati propadajočemu kamniškemu mestnemu gospodarstvu ob pomanjkanju tamkajšnjih (sposobnih) oseb z nastavitvijo gospodarskega direktorja (Oeconomie-Director)«. To poročilo je napisal okrožni glavar baron Franc Apfaltrer, ki je skupaj s svetnikom deželnega glavarstva baronom Lichtenbergom pri komisijski obravnavi za razdelitev mestnih gozdov dobil do sita vpogled v te razrvane finance. Tako se v poročilu sam izraža. Navaja tudi, da so urbarji, davčni registri in mestni protokoli taki, da ni mogel mestni sodnik skupaj s komornikom (Stadt-Cammrer), blagajnikom (Stadtcassier) ter mestnim pisarjem navesti niti pravega števila hub, ki so ga predstavljale meščanske hiše. To je bilo tembolj čudno, ker so meščani že tri leta pritiskali na razdelitev nekaterih gozdov. Če bi bila ta razdelitev dovoljena, bi morali število hub komisiji takoj navesti. V nič manjšem neredu so bile sodne in policijske zadeve ter finančni dohodki, z eno besedo, vse panoge uprave.

To zlo je, po mislih barona Apfaltrerja, imelo svoj pravi izvor v veliki nevednosti, pijančevanju, brezdelju in duhu nepokorščine tamkašnjega meščanstva. Pustijo, da okrožno glavarstvo polni papir z ukazi, ki jih od časa do časa izdajajo najvišje oblasti ter deželno glavarstvo, ni pa nobenega, da bi imel veselje te ukaze izvrševati ali pa bi jih dajal izvrševati. Sodnik se opravičuje z nepokorščino podrejenih, ti pa s sodnikom, ki v resnici ni mož, da bi si znal pridobiti ugled ali pokorščino. »Sodstvo« izvaja v gostilni in ne v mestni hiši. Pred dvema letoma so meščani, ne da bi prej dobili dovoljenje okrožnega glavarstva, izvedli volitve sodnika in izvolili popolnoma nekvalificirano osebo. Volitev je deželno glavarstvo razveljavilo in nato je bila v prisotnosti okrožnega glavarstva izvedena in odobrena nova volitev. Za mestnega sodnika je bil izvoljen Nikolaj Traven (Trauen), član notranjega sveta. Avtoriteta oblasti je bila sicer s tem uveljavljena in uveden red pri volitvi sodnika, ni pa bilo

odpravljen zlo, kajti izvoljeni sodnik je posebljena brezdelnost, ne zna si pridobiti ne ugleda ne pokorščine. Drugi primer zoprvanja je mestni komornik in blagajnik Janez Krstnik Worenz, ki ni hotel poskrbeti za popravilo in ureditev kamniških vojašnic. Zato okrožni glavar predlaga, sklicujoč se na dvorni dekret od 21. oktobra 1769, naj se v Kamniku postavi gospodarski direktor v osebi barona Franca Gotfrida Apfaltrerja, stanujočega v Kamniku.

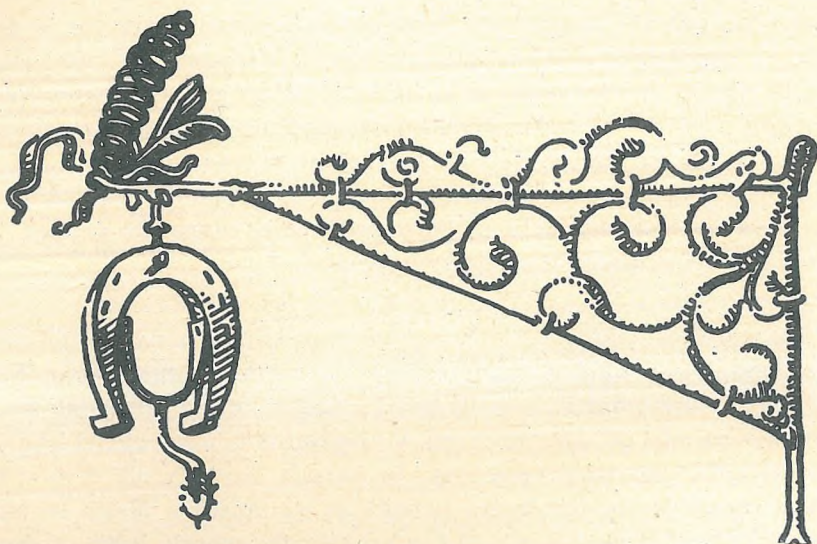
Nekaj dni predtem se je namreč Nikolaj Traven odpovedal funkciji mestnega sodnika. V odповedi je navajal, da je zaradi dveletnega opravljanja sodniških poslov utrpel pri svoji obrti, bil je krznar, 200 gld škode. Tudi blagajnik Worenz je resigniral na svoje mesto. Deželno glavarstvo je 20. avgusta 1779 določilo barona Apfaltrerja, da za tri leta prevzame vodstvo gospodarskih in policijskih poslov v mestu. Obenem mu je naročilo, naj izterja davčne zaostanke, ki so znašali okrog 1000 gld. Mesti blagajnika in gospodarja naj bi se odpravili. Število notranjih svetnikov, katerih je bilo dopuščenih šest, se bi znižalo na štiri. Kot mestni funkcionarji bi ostali mestni sodnik, mestni pisar, štirje notranji in štirje zunanji svetniki. Naloga gospodarskega direktorja je bila izterjavanje dajatev in drugih terjatev, za katere naj se določijo obroki, nadzorstvo nad policijskimi pomanjkljivostmi, njihova odstranitev ter uvedba reda. Kot nagrado naj bi gospodarski direktor dobil plačo mestnega blagajnika v znesku 40 gld, mestnega komornika 20 gld, gospodarja 10 gld in dveh notranjih svetnikov 10 gld, skupaj torej 80 gld ter 10 odstotkov od primščin, ki so bile v zaostanku in bodo izterjane ali pa v bodoče vplačane.⁷

Vest o namenu deželnega glavarstva, da imenuje gospodarskega direktorja, so sprejeli kamniški meščani z velikim nezadovoljstvom. Takoj je bila vložena v imenu vsega meščanstva in občine pritožba na deželno glavarstvo, podpisali so jo sodnik Nikolaj Traven, starosta notranjega sveta Janez Peter Hočevar, člana notranjega sveta Nepomuk Ulbas in Janez Krištof Wagner, člani zunanjega sveta Jožef Pogačnik, Lovrenc Košca (Kusza) ter Boštjan Cigler (Ziegler) in končno Andrej Kos, Boštjan Rak (?), Janez Schaffer in Pavel Pohlin (Buchlin) v imenu vsega meščanstva ter občine mesta Kamnik. Odločno so ugovarjali nameravanemu imenovanju barona Apfaltrerja za gospodarskega direktorja. Grozili so, da bodo mnogi meščani raje pokazali hrbet lastnim hišam, kot pa priznali Apfaltrerja za svojega oblastnika in ubogali njegove pogosto pretirane ukaze. Baron je znan kot trmast človek, je nestalen in neskromen. Ze tedaj, ko mu imenovanje za direktorja še ni bilo izročeno, je grozil, da bo dal mestne svetnike kaznovati po vojaštvu na glavni stražnici. V svoji vlogi prosijo kamniški meščani, naj se jim dovoli, da sami predlagajo več oseb, izmed katerih bi se izbral gospodarski direktor, ako se sklep o njegovi postavitvi ne da več preklicati in bo postavljen tudi v drugih mestih.⁸

Kamniško pritožbo zoper imenovanje gospodarskega direktorja je deželno glavarstvo 6. septembra 1779 odstopilo okrožnemu glavarstvu. Iz razpoložljivega gradiva se ne vidi, kakšen odgovor je mesto dobilo na svojo pritožbo. Verjetno je bil odpor meščanstva zoper imenovanje uspešen, kajti deželno glavarstvo ga ni skušalo izvesti, dasi svoje odločbe tudi ni izrecno preklicalo. Zadeva je ostala nerešena na pol pota. Vendar kljub temu, da je nad mestom stalno visela grožnja državne intervencije v njegovo poslovanje, ni storilo ničesar, da bi napravilo red v finančnem gospodarstvu in upravi.

V mesecu juliju 1780 sta prišla v Kamnik svetnik deželnega glavarstva baron Leopold Lichtenberg ter računski uradnik knjigovodstva deželnega glavarstva Janez Juriy Ziegler, da bi pregledala mestno gospodarstvo. Njihovo poročilo od 18. novembra kaže velik nered v mestni upravi. Blagajno sta našla v mestni hiši na mizi pri odprtem oknu. V blagajni je bilo 216 gld 49 kr denarja. Mestni uradniki niso mogli pojasniti, iz katerih davčnih ali domestikalnih dohodkov znesek izvira ter katere stranke so ga vplačale. Mesto se torej ni ravnalo po navodilih, po katerih bi davčne dohodke moralo ločiti od domestikalnih. Mali urbar, ročni register in ostale knjige prejemkov in izdatkov so bile tako nepopolne, da ni bilo mogoče ugotoviti niti posestnikov hiš in drugih nepremičnin. Mestno premoženje in dolgove je bilo mogoče dognati le po zasliševanjih in iz mestnih zapiskov in listin, katerih velik del leži v prahu ali pa je shranjen v zasebnih hišah. Meščanstvo je obremenjeno z dolgovi v znesku 3611 gld 15 kr; pri zadolžnicah in premoženjskih postavkah so se upoštevale le komisijsko kot likvidni ugotovljeni zaostanki. Mesto bi se moglo znebiti precejšnjega dela dolgov, če bi pravočasno izterjalo urbarske zaostanke, tako pa so nekateri dolžniki pomrli ali obubožali in terjatve so postale neizterljive. Kljub naročilom deželnega glavarstva in kresije se za izterjavanje ni nihče brigal. Komisija ni našla niti izkazov, kdo, koliko in od kdaj dolguje. Pri likvidaciji zaostankov so se slišale pritožbe, da so bili dvakrat plačani. Deloma so bile predložene davčne knjižice (Stiftbüchlein), v katerih prejem ni bil vpisan ali pa je bil vpis popravljen. Vplačil ni sprejemal en sam uradnik, temveč enkrat mestni sodnik, drugič mestni pisar, kar je bilo v nasprotju z danimi instrukcijami.⁹

Komisija je predlagala, naj bi se prodalo mestno komorno imenje, obstoječe iz 12 in pol hub in cenjeno na 3814 gld 3 kr. Z izkupičkom bi se v celoti krili mestni dolgovi. Pri tem predlogu se je komisija sklicevala na vladarjev ukaz iz l. 1769, po katerem je bilo treba vsa mestna imenja prodati. S prodajo imenj in izterjanjem davčnih zaostankov bi mesto prišlo do kapitala. Odpadla bi tudi plača komornika in gospodarja, letno 30 gld, ki sta jih dobivala za oskrbovanje imenj. Člana komisije sta dvomila, da bi se uvedba in ureditev računskih knjig mogli prepustiti mestnim uradnikom. Menila sta, da bi bilo bolje, ta posel

poveriti drugi osebi za toliko časa, da bi stekel in se mestni uradniki z njim seznanili; ista oseba naj bi uredila tudi listine in izterjala zaostanke. Za to nalogo sta predlagala Franca Gotliba Apfaltrerja, ki je bil eno leto prej kandidat za gospodarskega direktorja.¹⁰

Rezultat poročila je bil, da je deželno glavarstvo 10. januarja 1781 naročilo kresiji, naj se mestno komorno imenje proda na dražbi, izvzete so bile njive in vrtovi poleg mesta. Dražbo naj razpiše okrožno glavarstvo. S kupnino naj se poravnajo dolgovi; ostanek kupnine, izterjane terjatve in odvečna gotovina naj se naloži v javen sklad (in fundo publico). Uvedejo naj se ročne in gospodarske knjige. Vsakega pol leta naj bi uradnik okrožnega glavarstva ali pa knjigovodstva pregledal poslovanje. Mestni uslužbenec, ki se ne bi ravnal po predpisih, bi bil odpuščen. Odobren je bil tudi predlog, da se baron Apfaltrer za malo nagrado nastavi pri mestu kot komisar za ureditev kamniškega finančnega gospodarstva in mestne uprave.

Ko je okrožno glavarstvo prejelo ta navodila, si ni bilo na jasnem, kaj naj ukrene. Bila je tu še vedno neizvršena odredba iz l. 1779 o postavitvi gospodarskega direktorja. Preden je kaj ukrenila, je kresija vprašala deželno glavarstvo, ali naj izvede le zadnjo odločbo od 10. januarja 1781 ali pa tudi prvo iz l. 1779 o imenovanju barona Apfaltrerja za gospodarskega direktorja. Odgovor deželnega glavarstva je bil, da poznejše odredbe razveljavljajo prejšnje, zato naj se izvede zadnje naročilo.

Toda tudi odredba od 10. januarja 1781 ni mogla biti izvedena. Baron Apfaltrer, ki je grozil — kot so trdili meščani — mestnim svetnikom že vnaprej s kaznovanjem, je odklonil funkcijo komisarja; odklonitev je utemeljeval z

znano kaznivo sebičnostjo mestnih uradnikov. Izjavil je tudi, da svojega namena, preprečiti finančno propast mesta, pri vseh mogočih nerednostih ne bi mogel doseči. Deželnemu glavarstvu glede na Apfaltrerjevo odklonitev ni preostalo drugega, kot naročiti okrožnemu glavarstvu, naj samo po svojih organih uvede predpisane knjige, poravna s kupnino za imenje, ko bo plačana, mestne upnike, ostanek pa naj plodonosno naloži.¹¹

Mestno komorno imenje je bilo leta 1781 dejansko prodano na dražbi, ki je bila pri okrožnem glavarstvu v Ljubljani. V tem pogledu mesto Kamnik med kranjskimi mesti ni bilo nikaka izjema. Tudi Ljubljana je morala v isti dobi po nalogu državnih oblasti zaradi saniranja mestnih financ prodajati svoja imenja in razne realitete.¹²

Pod Jožefom II. se je vmešavanje države v mestno upravo še stopnjevalo. Vladar se ni čutil več vezanega na stare mestne svoboščine ter jih je po svoji volji spreminjal ali sploh ukinjal. V centralistično upravljani policijski državi mestna avtonomija ni imela več prostora.¹³ Mestni organi so postali le izvrševalci ukazov nadrejenih državnih oblasti. Kontrola mestnega gospodarstva je bila še strožja kot prej; gibati se je moglo le v ozkih mejah, ki so mu jih dovoljevali predpisi in državno nadzorstvo.

Gospodarske razmere in finančna bremena

Preskopi so viri, da bi mogli ugotoviti, kdaj je začel Kamnik gospodarsko propadati in v čem se je to propadanje najprej in najbolj izražalo. Sredi XV. stoletja je bila trgovina vir dohodkov za najbogatejše meščane, ki so kupčevali tudi na daljavo. Gospodarski razcvet je segal menda še v XVI. stoletje, nato pa je prišlo nazadovanje.¹⁴ V spisih iz l. 1570 je bilo gospodarsko stanje mesta orisano že z dokaj temnimi barvami. Tedaj so Kamničani prosili, da bi se kot glavna trgovska cesta med Kranjsko in Štajersko uporabljala zopet pot iz Kamnika po Tuhinjski dolini in čez Kozjak na Vransko namesto ceste čez Podpeč, Črni graben in Trojane. Kranjski deželni stanovi so pri nadvojvodu Karlu prošnjo Kamničanov podpirali, ker da v mestu ni ne obrti ne trgovine ter se meščani ukvarjajo in preživljajo največ s poljedelstvom.¹⁵ V preložitvi trgovske poti skozi Črni graben so Kamničani videli glavni razlog za gospodarsko propadanje mesta. Zato so stalno, toda brezuspešno moledovali, naj se trgovski promet preusmeri nazaj čez Kozjak, kakor je to bilo v času, ko je bil Kamnik eden najpomembnejših krajev na Kranjskem.

Tudi potem, ko je glavna prometna pot iz Štajerske na Kranjsko vodila skozi Črni graben, se je nekolikokrat zgodilo, da sta se trgovina in pošta začasno preusmerili skozi Tuhinjsko dolino. Vzrok za preložitev je bila narasla Bistrica,

enkrat se pa kot razlog za preusmeritev navaja kuga.¹⁶ Razumljivo je, da je promet skozi Kamnik vsakokrat gospodarstvo nekoliko poživil in vzbudil pri meščanih željo, da bi pri tem ostalo. Tako je tudi konec XVII. stoletja, potem ko je promet nekaj časa šel skozi Kamnik, prišlo do preusmeritve na Črni graben. Zato ni čudno, da v kamniški vlogi na vicedoma od 20. aprila 1706 zopet beremo o slabih gospodarskih razmerah, ki so bile še poslabšane s preložitvijo ceste na Podpeč. Nekako dvajset let prej je bil premeščen iz Gornjega grada v Kamnik nakladniški urad (Aufschlag-Ambt). Posledica je bila, da se je trgovina pričela mesta izogibati. Podeželsko trgovanje je meščanom odjedalo kruh. Mesto je v zadnjih zdihljajih, v petdesetih letih je propadlo 70 hiš, od ostalih se mnoge podirajo. Mestno zidovje je deloma nekrito in se ruši, isto je s stolpi.¹⁷

V začetku XVIII. stoletja je država zaradi koristi trgovine pričela posvečati cestam več skrbi. Del bremena za njihovo vzdrževanje je zvrnila na druga ramena, med temi tudi na mesta. Kamnik bi moral vzdrževati ceste v svoji okolici; v ta namen bi moral prispevati s tlako in orodjem, ker da uživa mestno mitnino. Mesto se je v vlogi iz decembra 1725 zoper to zahtevo pritožilo na deželnega glavarja, češ da so dolžni popravljati ceste le v mestnem pomirju. To svoje stališče so podkrepili z več listinami iz XVI. stoletja. Mestno mitnino so imeli po svojih privilegijih; prepustil jim jo je l. 1489 cesar Friderik III. proti letni zakupnini 130 dukatov, to je 147 gld 28 kr. Dohodki te mitnine niso bili določeni za vzdrževanje cest, temveč za sodniško službo. Tedaj je cesta na Štajersko šla še skozi Kamnik, mitnina je prinašala precej nad zakupnino. Po smrti Friderika se je pričelo propadanje mesta. Zakup mitnine je bil mestu odvzet in izročen drugemu zakupniku za 250 gld. Trgovska cesta je bila medtem prestavljena čez Podpeč in Trojane in dohodki mitnine so nazadovali. L. 1583 je bila mitnina zopet dana v zakup mestu za 250 gld, ker je nihče drug ni hotel prevzeti zaradi zmanjšanih dohodkov. S to zakupnino si mesto ni moglo pomagati, ker ima pri tem le 60 gld dohodka. Zato je prosilo, ali za preložitve ceste od Podpeči na Kamnik ali pa popust pri mitnini. Mesto je trdilo, da je cesar Ferdinand I. že l. 1531 ukazal, naj se cesta preloži. Zaradi vojne in zaradi svoje nemoči mesto ni moglo doseči, da bi se to izvršilo. Ko je bil l. 1717 izdan patent o izboljšanju cest in pospeševanju trgovine, je Kamnik zopet sprožil vprašanje preložitve ceste. Toda takratni poštni mojster v Ljubljani, Dominik Hingerle, se je zavzel za popravilo ceste skozi Podpeč zaradi tam zgrajenih poštnih hiš. Popravilo te ceste je bilo težavnejše in dražje, ker so bila tla ob njej slaba in močvirnata; dobra cesta se tu ne da zgraditi. Tudi Bistrica, preko katere je bil sicer zgrajen most, predstavlja ob veliki vodi oviro, pri Kamniku pa je vedno prehodna. Mesto je menilo, da bi bila pot čez Kozjak pripravnejša in cenejša, nudila bi ugodnejše potovanje; nastanjanje potnikov in vojaštva bi bilo ob

tej cesti teže. Končno je mesto v svoji vlogi ugotovilo, da popravilo ceste čez Kozjak ne spada v njegovo področje, ker mesto vzdržuje le ceste v pomirju, temveč mora za njo skrbeti notranjeavstrijska komora.¹⁸

Iz leta 1728 je ohranjenih v vicedomskem arhivu več vlog, v katerih je mesto tožilo o svojih gospodarskih težavah; s svojimi tožbami se je obrnilo celo na vladarja. V eni izmed teh ugotavlja, kako sta nekdanj v mestu cvetela trgovina in obrt, kar dokazujejo še ohranjeni trgovski in poslovni lokali. Takrat je šla skozi mesto glavna cesta in poštna pot na Štajersko in v Avstrijo, promet med mesti je cvetel. Čeprav je bil davek od mestnega imenja in 70 ¹/₂ hiše visok, znašal je 106 funtov 40 kr, so ga lahko plačevali. Potem je bilo mesto z okolico prizadeto po kugi, odvzeta mu je bila pošta in prestavljena čez Podpeč in Trojane, s tem je izgubilo promet. Od tedaj mesto gospodarsko propada. Med vzroki slabih gospodarskih razmer je tudi nazadovanje dohodkov iz mitnine, zakupnina pa znaša še vedno 250 gld. Uvedena je bila neznosna izredna kontribucija (extra ordinari Contribution), ki je mesto ne more plačevati in prihaja zaradi nje v dolgove. S prestavitvijo nakladniškega urada iz Gornjega grada v Kamnik so mali tedenski sejmi pričeli nazadovati, k temu so pripomogle še slabe letine. V Braslovčah je bil uveden nov tedenski sejem, ki dela konkurencu kamniškemu. Nastanitev vojaštva zaradi izterjavanja davščin — to je bila takrat običajna vojaška eksekucija — je povzročala meščanom nova bremena. Približno pred dvajsetimi leti je bila vpeljana naklada mesnega krajcarja; mesto in fara, kjer živijo le beraški meščani (bettelmässige Burger), sta obremenjena z 245 gld, razen tega se od mesta zahteva še premoženjski davek. Zakupnik naklade na vino plačuje od vina, potrošenega v mestnih in predmestnih gostilnah, 759 gld zakupnine, pri tem pa ima še svoj dobiček. V nobenem mestu ni vinska naklada tako visoka; od sodčka vipavca je treba plačati 3 gld, od cvička 2 gld, od tovara vipavca 10 liber, od cvička 8 liber (libra je imela 13 ¹/₂ kr). Kmetje na podeželju so plačevali 3, največ 5 liber od tovara; nekateri so se pogodili za celo leto z nakladničarjem za nekaj goldinarjev naklade, iztočili pa so mnogokrat več vina kot pa kak meščan. Kmečke krčme pred mestom in v okolici lahko torej ceneje točijo, zato odtegujejo goste mestnim gostilnam. Kmečka trgovina se razvija v škodo mest in trgov. V Komendi, Cerkljah, Vodica, v Dobu, zlasti pa v Mengšu, so se že pojavili kramarji. Ob cerkvenih žegnanjih prirejajo brez bojazni večje sejme z živino in drugim blagom tako kot v Kamniku ali Kranju. Po deželi se na drobno kupčuje s soljo. Predpisi glede prekupčevanja se ne upoštevajo; vaščani iz Nevelj in Vrhpolja pokupijo blago, ki ga prinašajo naprodaj Štajerci od Gornjega grada, Ljubnega, Luč in drugih krajev, potem pa ga z dobičkom prodajajo v Kamnik in Ljubljano. Tudi sami hodijo nakupovat na Štajersko. Največ prekupčujejo gostači in kajžarji, ki zemljiškemu gospodu ne plačujejo nikakih dajatev. Skoraj

vsaka vas ima rokodelce, med njimi je mnogo šušmarjev. Tako odjedajo kruh ubogim meščanom.

L. 1703 je bil zopet postavljen cesarski nakladniški urad za pobiranje cestnine (Wegmauth), toda potov ni popravljajl ne nakladničar ne kdo drug; vse breme je bilo na mestu, ki je popravljalo in vzdrževalo 17 velikih in malih mostov v mestnem pomirju. Pri vsem tem pa zahtevajo mitničarji v nasprotju s cesarsko oprostivijo in pridobljeno staro pravico plačilo naklad in mitnine od meščanov za njihove izdelke in od življenjskih potrebščin, ki prihajajo na trg. V zadnjih letih je meščanom veliko škode povzročila Bistrica s poplavami in odnašanjem zemlje. Rokodelci in meščani zapuščajo mesto; odkar je trgovina mrtva, hiše propadajo. Kolikor sega nazaj spomin ljudi, je propadlo 80 hiš, ne da bi šteli zapuščene hiše, ki še stojijo.

Bistriški gozd je last mesta, vkljub temu je mesto pred mnogimi leti po dragih pravadah pristalo na sporazum z mekinjskim samostanom, kateremu je priznalo pravico do drv in stavbnega lesa. Tedaj je samostan rabil komaj polovico tega, kar potrebuje danes. Pred nekaj leti so pričeli zahtevati enako pravico frančiškani. Oba samostana porabita iz gozda toliko lesa kot vse mesto. Ubogo mesto pa nosi pri deželi vsa redna in izredna davčna bremena.

Letni in tedenski sejmi v okoliških vaseh so toliko zmanjšali obseg mestnih sejmov, da prejema mesto na pristojbinah za merjenje žita komaj tretjino tega, kar je prej prejemalo. Mestu so mnogo stroškov povzročili dolgotrajni procesi s sosednjimi gospostvi in podložniki, ki so mu s silo hoteli odvzeti gmajne in gozdove. Sedaj pa nima več denarja, da bi pravde nadaljevalo.

Mestno obzidje se je deloma že podrlo, deloma pa ni več krito in se bo začelo rušiti.

V svoji vlogi je mesto tudi navedlo ukrepe, ki naj bi rešili gospodarstvo mesta in meščanom pomagali na noge. Ti ukrepi bi bili:

1. Deželna cesta naj se zopet preloži od Podpeči na Kamnik ali pa naj se vsaj pot skozi Tuhinjsko dolino na Vrnsko tako popravi, da se bo kmečki voz lahko umikal drugemu.

2. Nakladniški urad naj se zopet prestavi v Gornji grad; vinska naklada naj se nekoliko zniža.

3. Odpravijo naj se tedenski sejmi v Braslovčah, podeželska trgovina in neupravičeni tedenski in letni sejmi, kot to predpisujejo ponovne resolucije; ravno tako naj se ukinejo kramarske prodajalne.

4. Odpravijo naj se podeželski rokodelci pred mestom ali poleg mesta v kamniškem pomirju in se preselijo v mesto. Podložnikom naj se prepove pre-kupčevanje. Pri deželi pa naj se končno odpiše davčni dolg zaradi zapuščenih in propadlih hiš in odplavljenih meščanskih zemljišč. Za odplačilo ostalega dolga naj se določijo zmerni letni obroki.¹⁹

Vprašanja o podeželskih trgovcih in rokodelcih, o sejmih po vaseh, prekupevanju itd., ki jih je mesto v svoji vlogi načelo, niso bila specifično kamniška in tudi ne nova. Za njihovo ureditev je tekla borba že stoletja, mnogokrat je imela ostre in nenavadne oblike. Kamniški meščani so dali v XVI. stoletju zasuti vodnjak samo zato, da kmetje, ki so prihajali v mesto, ne bi mogli piti vode in bi bili prisiljeni kupovati vino pri mestnih gostilničarjih. Sicer ni bil Kamnik glede tega izjema, iz istega vzroka Ljubljančani in Kranjčani niso hoteli napeljati vode v mesto in napraviti vodnjaka, čeprav bi bilo to potrebno in v splošno korist.²⁰

Glede višine dolga z davčnimi zaostanki je bil Kamnik med kranjskimi mesti in trga nekako na sredi. Davčni dolg Kamnika od l. 1705–1725 je znašal 20.047 gld 36 kr; večje dolgove so imeli Novo mesto, Krško in Višnja gora, manj so dolgovali Kostanjevica, Lož, Metlika in Črnomelj.²¹ Zdi se, da Kamnik sorazmerno svoji gospodarski moči ni bil bolj zadolžen kot ostala mesta in trgi na Kranjskem. Tudi pozneje je mesto še večkrat zaostalo s plačilom dolžnih davščin in se je s težavo izklopalo iz svojih finančnih težav, čeprav so dolgovi predstavljali razmeroma nizke zneske. Sredi stoletja je Kamnik zaostajal s plačilom remanentnega davka, ki bi ga moral plačevati od pobrane mostnine v znesku 250 gld letno. Zato je pobiranje mostnine prevzela država, na mesto pa je pritiskala, da odplača dolžni zaostanek, ki je za čas od l. 1757 do 1762 znašal 1041 gld 40 kr. Da bi prej prišlo do plačila te terjatve, je bil mestu stavljen predlog, naj bi v poravnavo dolga odstopil državi del bistriškega gozda. To se sicer ni zgodilo, pač pa je mesto dobavljalo les iz mestnih gozdov v delno plačilo svojega dolga. Deželno glavarstvo je predlagalo, naj bi mesto dolg odplačalo v letnih obrokih po 50 gld, ki bi se poračunali z dobavami lesa za popravilo mostov. Mesto se najbrž tudi tega načina odplačevanja ni točno držalo, kajti l. 1766 so mu grozili z vojaško eksekucijo, če ne plača dolga. Kot je videti iz spisov, je bil leto pozneje dolg v celoti poravnan, ni pa znano na kakšen način.²²

O neupravičeni obremenitvi meščanov z mitninami je tožilo mesto v svoji obširni vlogi iz l. 1728, v kateri je obravnavalo vse svoje gospodarske težave. Istega leta sta »sodnik in svet ubogega mesta Kamnika« naslovila na vicedoma še posebno spomenico, s katero sta ugovarjala zoper mitnino, ki so jo zahtevali od meščanov. V tej spomenici je mesto trdilo, da je bilo, ko je bil pred približno 43 leti uveden cesarski nakladniški urad, prej je bila le stara mestna mitnica, meščanom obljubljena oprostitev od teh davščin. L. 1703 so nakladniški uslužbenci začeli zahtevati od meščanov več cestne mitnine, kot so jo prej plačevali. Ni pa znano, na kakšni osnovi sloni ta zahteva. Za splošno popravilo cest določene cesarske cestnine od meščanov ne bi smeli zahtevati, ker mesto ne leži ob cesti, takih cest tudi ni okrog mesta; če pa meščani s svojo kramarijo pridejo

na popravljeno cesto, se plačila cestnin ne branijo. Dvorna komora meni sicer, da morajo meščani zato plačevati cestnino, ker so prej morali popravljati ceste okrog mesta, sedaj pa je dolžan za vzdrževanje skrbeti deželni glavar. Vendar jih deželni glavar ne vzdržuje, čeprav so za to že prosili. Sami morajo skrbeti za 17 velikih in malih mostov ter brvi v svojem pomirju. Pota izven pomirja proti Gornjemu gradu in Vranskemu, ki bi jih morala vzdrževati notranjeavstrijska komora, so pa tako uničena, da stare ceste ni spoznati. Trgovci in živinski prekupci se morajo pogoditi s podložniki ob cesti in jim plačati, da smejo goniti živino čez njihova zemljišča. Vkljub temu morajo trgovci plačevati l. 1703 na novo uvedeno cesarsko cestnino. Ker se zahteva taka cestnina od meščanov, ki nosijo tudi breme popravljanja cest, je to za nje dvojno breme. Cestnine, kakor jo sedaj pobirajo, meščani pred uvedbo nakladniškega urada niso plačevali. Višji prejemnik na Vranskem, kateremu so se pritožili, je obljubil, da bo pobiranje cestnine ukinjeno, kar se pa ni zgodilo. Svojo pritožbo so Kamničani zaključili z ugotovitvijo, da niso dolžni plačevati ne redne ne cestne mitnine, ker redne niso prej plačevali, ceste pa v mestnem pomirju sami vzdržujejo. Če bo dvorna komora prevzela vzdrževanje cest, bodo pristali na plačevanje cestnine.²³

Kako je bilo vprašanje plačevanja mitnin za Kamničane rešeno, ni ugotovljeno. Država se je v interesu trgovine in prometa prizadevala, da sistem mitnin preuredi v skladu z novimi potrebami. Razne mitnine, spoznane za neupravičene, so bile odpravljene, upravičene zasebne mitnine so bile najprej regulirane, pozneje pa proti plačilu odškodnine ukinjene.²⁴ Mestno mitnino, katere dohodki so znašali po napovedi za davčno rektifikacijo sredi XVIII. stoletja letno povprečno 345 gld, je tedaj odkupila država (K. k. Banco—Administration). Letni dohodek iz naslova odškodnine je znašal 80 gld 16 kr.

Mestni dohodki in izdatki, všteti državne davke, so po spisih davčne rektifikacije v desetletnem povprečju znašali:²⁵

D o h o d k i :

mestna mitnina	345 gld	— kr
pristojbina od soli	25 gld	42 kr
pristojbina od merjenja vina in soli ter tehtarina	48 gld	24 kr
pristojbina od merjenja žita	39 gld	25 kr
pristojbina od kruharne	25 gld	52 kr
zakupnina od prodajaln	7 gld	11 kr
pristojbina od stojnic	38 gld	58 kr
pristojbine od podeljevanja meščanstva	5 gld	6 kr
	<hr/>	
odnos	535 gld	38 kr

Prenos	535 gld	38 kr
denarne kazni	— gld	34 kr
mizni denarič (Tisch-Pfenning) in tlakovina	16 gld	9 kr
pristojbina od merjenja sukna in platna	9 gld	— kr
obrotni davek od profesionistov brez hiš	13 gld	21 kr
10. in 20. denarič	16 gld	40 kr
pašnina od pašnikov in planin	47 gld	20 kr
pristojbine za izkoriščanje gozda	22 gld	11 kr
žirčina	3 gld	42 kr
zakupnina za mestni ribolov	2 gld	35 kr
činž, davek, kontribucija in obrtni davek od profesionistov- hišnih posestnikov	630 gld	49 kr
činž od vrtov, novin in njiv	149 gld	26 kr
desetina, ki jo uživa mestni sodnik od štirih hub kot plačo	54 gld	— kr
desetina, ki jo uživa mestni pisar od štirih hub kot plačo	35 gld	34 kr
pristojbine od mesnic	16 gld	34 kr
	<hr/>	
	1553 gld	33 kr
	<hr/>	

I z d a t k i :

glavnemu prejemnemu uradu	400 gld	— kr
remanenčni denar	250 gld	— kr
sodnikova plača v desetini in pristojbinah od merjenja sukna in platna	60 gld	— kr
plača mestnega pisarja z miznim denaričem	54 gld	24 kr
plača mestnega pisarja v desetini, preračunana v denar	34 gld	53 kr
zastopniku v Ljubljani	20 gld	— kr
plača mestnega sla in sluge z obleko ter potnimi stroški	18 gld	11 kr
štirim mestnim stražnikom z obleko	40 gld	39 kr
sodnemu slugi	27 gld	38 kr
šestim članom notranjega sveta po 5 gld deželne veljave	25 gld	30 kr
desetim članom zunanjega sveta	8 gld	30 kr
funt popra v Mekinje	1 gld	— kr
štiriindvajsetim članom sveta iz občine po 34 kr	13 gld	36 kr
mestnemu tesarju	3 gld	7 kr
dvema pobiralcema stojnine	3 gld	30 kr
štirim gozdarjem	20 gld	56 kr
	<hr/>	
odnos	981 gld	54 kr

Prenos	981 gld	54 kr
za mestna popravila	51 gld	— kr
plača mestnega komornika	20 gld	24 kr
plača mestnega gospodarja	18 gld	22 kr
za procesije, maše, večno luč, milodare in drugo razsvetljava vo ter voščene sveče članom na Telovo	66 gld	55 kr
obresti od dolgov	131 gld	57 kr
plača razglaševalca	1 gld	42 kr
	<hr/>	
	1272 gld	14 kr

Dohodki so po računih davčne rektifikacije presejali izdatke. Finančno stanje mesta ne bi smelo biti tako neugodno, kot kažejo drugi viri. Če je bilo res tako slabo, je krivda bila resnično v neredu in pomanjkljivosti mestne finančne uprave. S prevzemom mostnine po državi so se mestni dohodki sicer precej znižali, toda zdi se, da je proračun bil še vedno uravnovešen. Z mostnino so odpadli tudi izdatki, ki naj bi se z njenimi dohodki krili.

Dejanski dohodki so bili v nekaterih postavkah višji, kot pa so bili navedeni za davčno rektifikacijo. Pobiranje raznih mestnih pristojbin je bilo dano v zakup na licitacijah; zakupnine so včasih znatno presegle zneske terezijanskega katastra. L. 1746 je zakupnina za pristojbino od stojnic bila izdražena za letnih 61 gld. L. 1774 so bile dane v zakup pristojbine od merjenja žita, vina, sukna ter platna, mestna tehtarina in pristojbina za kruharno. Pristojbino od merjenja žita je izdražil za 80 gld 6 kr Boštjan Ziegler, meščanski medicar, ki je bil zakupnik pristojbine tudi v prejšnjem zakupnem obdobju. Ko je stavil svojo ponudbo za zakup, je prosil, naj se mekinjskim podložnikom, žitnim prekupcem Tomažu Fajdigi, Florijanu Špornu in Andreju Varlecu, ki so uvažali žito iz Štajerske, prodaja žita prepove ali pa se jih pritegne k plačevanju žitne merice. Ti žitni prekupci so namreč, namesto da bi žito nudili naprodaj pred Komunom, imeli doma, to je izven mesta, redne tedenske sejme, na katerih so žito prodajali in se tako izognili mestnim pristojbinam. Za mestno tehtarino in pristojbino od merjenja vina je ponudil prejšnji zakupnik, krčmar Mihael Božič (Woschiz), dotedanjo zakupnino 30 gld, toda na dražbi jo je končno izdražil Boštjan Ziegler za 45 gld 6 kr. Isti zakupnik je izdražil pristojbino od merjenja sukna. Do tedaj je ta pristojbina prinašala mestu 8 gld 30 kr, Ziegler se je zavezal plačevati zakupnino 20 gld 3 kr. V varstvo svojih obveznosti iz zakupnine je Ziegler mestu zastavil svojo hišo in zemljišča ter poleg tega dal še poroštvo Ignacija Kosa, kamniškega padarja. Pobiranje pristojbine za uporabo kruharne je izdražil pekovski ceh za dotedanjo zakupnino 33 gld.²⁶

Ob reviziji mestnega gospodarstva l. 1780 je računski uradnik Janez Jurij Ziegler ugotovil mestne dohodke in izdatke brez državnih davkov, toda upoštevajoč dohodke in izdatke mestnega komornega imenja, kakor so navedeni v naslednjem pregledu.²⁷

Dohodki mesta Kamnik:

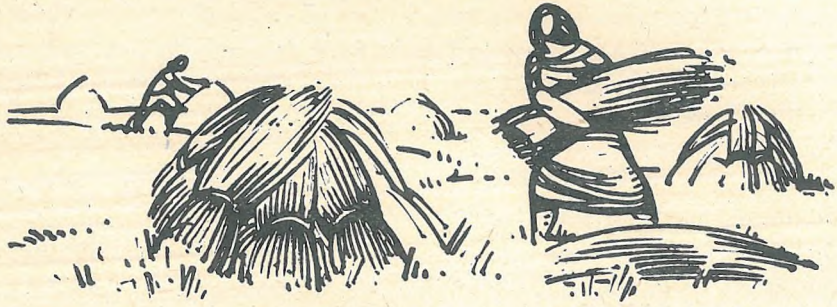
pristojbina od merjenja žita	61 gld	— kr
pristojbina od merjenja vina	49 gld	33 kr
pristojbina od kruharne	33 gld	— kr
pristojbina od merjenja sukna	24 gld	30 kr
pristojbina od stojnic	91 gld	30 kr
zakupnina od prodajaln	10 gld	36 kr
pristojbina od soli	25 gld	— kr
dajatev od dveh kladiv	1 gld	42 kr
dajatev od vrta na Žalah	11 gld	20 kr
Žiganov delež	30 gld	— kr
od oglenice	10 gld	— kr
namizni denarič	10 gld	— kr
dajatev od mesnic	5 gld	3 kr
pristojbine od podelitve meščanstva	10 gld	— kr
izredne pristojbine	8 gld	— kr
domestikalni prispevek	190 gld	— kr

Dohodki komornega urada:

urbarske dajatve	103 gld	51 kr
robotnina	74 gld	30 kr
male pravde	— gld	56 kr
dajatev od njive na Žalah	1 gld	— kr
od Götzlove njive	— gld	20 kr
lavdemiji	15 gld	— kr

Dohodki mestnega gospodarja:

urbarske dajatve	43 gld	11 kr
sečnina in pašnina	37 gld	— kr
sečnja lesa in oglenica	30 gld	— kr
lavdemiji	2 gld	— kr
zakupnina od mitnine v znesku 187 gld, od katere se plačuje remanenčni denar 150 gld, ostane torej	37 gld	— kr
	<hr/>	
	916 gld	2 kr

Izdatki:

mestna dornikalna kontribucija	25 gld	53 kr
vojaški prispevek	— gld	26 kr
plača mestnega sodnika	25 gld	— kr
plača mestnega blagajnika	40 gld	— kr
plača mestnega pisarja	80 gld	— kr
plača mestnega stražmojstra	4 gld	15 kr
plača petih notranjih svetnikov po 5 gld	25 gld	— kr
plača štirih zunanjih svetnikov po 51 kr	3 gld	24 kr
plače mestnih in nočnih čuvajev	20 gld	24 kr
plača sodnega sluge	28 gld	— kr
za olje frančiškanom	10 gld	— kr
obresti od izkazanih dolgov	144 gld	27 kr
za pobožne namene (sacra votiva)	23 gld	56 kr
razni izredni izdatki kot potni stroški, nagrada slom, sodni stroški itd.	43 gld	49 kr

Izdatki komornega urada:

dominikalna kontribucija	38 gld	4 kr
kamniški dolgovi	5 gld	— kr
župniji za vosek in olje, za Telovo, učitelja in mežnarje	40 gld	— kr
plača mestnega komornika	20 gld	— kr
plača mestnega gospodarja	10 gld	— kr
logarji in gozdarji	16 gld	10 kr
mostovi in popravila	110 gld	— kr

713 gld 48 kr

Dohodki od pristojbin za novosprejete meščane so bili ob davčni rektifikaciji cenjeni na 5 gld 6 kr, računski uradnik Ziegler jih je stavil v svoj pregled z 10 gld. Pristojbina za sprejem v meščanstvo je pred l. 1771 znašala 6 gld.

Kot se vidi iz pregledov dohodkov, so bili sprejemi novih meščanov v Kamniku redki. Zdi se, da je država na mesto pritiskala, naj zviša sprejemno pristojbino. Iz ugovora mesta iz l. 1771 se namreč vidi, da je povišanju nasprotovalo, češ pri tako visoki sprejemni pristojbini se noče nihče več nastaniti v mestu. Bili so celo primeri, da so interesenti nakup hiš v Kamniku odklonili, ker jim je bila pristojbina za sprejem v meščanstvo previsoka.

Poklicna in gospodarska struktura meščanstva

V rektifikacijskih spisih so ohranjeni sezname vseh kamniških hišnih posestnikov in gostačev ponajveč z navedbo poklica. Sezname navajajo posestnike in gostače v hišah, podložnih mestu; stanovalcev mestnih hiš in hiš, ki so pripadale tujim gospodstvom, v seznamih ni. Na podlagi teh seznamov je izdelan naslednji pregled, ki kaže, kakšna je bila l. 1749 poklicna struktura davkoplačevalcev v Kamniku.²⁸ V pregledu so obrti združene po sorodnih skupinah, izkazani so posebej hišni posestniki in posebej gostači, ločeno za mesto in predmestje.

Obrti kože in usnja

	Mesto		Predmestje	Skupaj
	hišni posestniki	Gostači		
usnjarji	9	—	5	14
irharji	1	—	—	1
krznarji	3	—	1	4
jermenarji	3	—	—	3
čevljarji	3	1	3	7
	19	1	9	29

Tekstilne in oblačilne obrti

tkalci	—	—	8	8
barvarji	1	—	4	5
klobučarji	3	1	—	4
krojači	8	—	4	12
pletilci	1	—	—	1
trakarji	2	—	—	2
vrvarji	1	—	—	1
klekljarice	1	—	—	1
	17	1	16	34

Kovinske obrti

	Mesto		Pred- mestje	Skupaj
	hišni po- sestniki	Gostači		
ključavničarji	1	—	4	5
kovači	—	—	1	1
podkovači	—	—	1	1
kladivarji	1	—	1	2
žebjarji	—	2	5	7
nožarji	—	—	1	1
fužinarji	—	—	1	1
kotlarji	1	—	—	1
zlatarji	1	—	—	1
	4	2	14	20

Lesne obrti

mizarji	1	—	1	2
tesarji	1	—	4	5
sodarji	—	—	3	3
strugarji	—	1	—	1
izdelovalci puškinih kopit	—	—	2	2
	2	1	10	13

Gradbene in sorodne obrti

zidarji	—	—	1	1
slikarji	1	—	—	1
steklarji	—	—	3	3
lončarji	—	—	5	5
	1	—	9	10

Prehrambene obrti

peki	4	—	5	9
mesarji	7	1	1	9
gostilničarji, vinotoči	3	—	6	9
medičarji	1	—	—	1
mlinarji	—	—	3	3
ribiči	—	—	1	1
	15	1	16	32

Razen v pregledu navedenih rokodelcev in obrtnikov so bili med meščani zastopani še naslednji pridobitni poklici: 5 kramarjev v mestu in 4 v predmestju, 1 voznik in 1 kmet. Od ostalih poklicev so bili: 1 padar, 1 organist, 1 pisar, mestni sodnik, 1 duhovnik, 1 učitelj, 1 mestni sel, 1 objezdnik (finančni stražnik) ter 4 dninarji. Dalje so bili med mestnimi davkoplačevalci 3 plemiči in mekinjski samostan; za 22 davkoplačevalcev (6 v mestu in 16 v predmestju) poklic ni bil naveden. Skupno je pod mestno jurisdikcijo bilo 187 davkoplačevalcev, 181 hišnih posestnikov in 6 gostačev. Poleg mestu podložnih hiš je bilo v Kamniku tedaj še 5 mestnih hiš in 25 hiš tujih gospostev, v katerih so živeli stanovalci, ki v naši poklicni statistiki niso zajeti. Zato so bili nekateri poklici med prebivalci mesta številneje zastopani, kot pa kažejo gornje številke. V davčnem seznamu je omenjen le en duhovnik, gotovo pa jih je bilo več, saj je v Kamniku poleg župnije bil še frančiškanski samostan, kjer je živelo več redovnikov. Med osebami brez poklica imajo večino ženske, verjetno vdove rokodelcev.

Večino davkoplačevalcev so v mestu predstavljali rokodelci. Kot kažejo podatki o posameznih vrstah rokodelcev, je bilo v Kamniku najmočnejše razvito usnjarsko in železarsko rokodelstvo. Sicer so tudi druge rokodelske panoge verjetno delale v večji meri za izvenmestne odjemalce, n. pr. tkalci, barvarji, krojači, lončarji itd. Trgovina v Kamniku se je tedaj gibala v ozkih mejah, to stroko je zastopalo 9 malih trgovcev, kramarjev. Majhen obseg kramarskih obračev se vidi tudi iz ocenitve letne koristi (Gewerbsnutzung); ta korist je znašala od 34 kr pri prodajalcih sukanca do 14 gld pri večjih kramarjih. Pri gostilničarjih je bila korist od obrti ocenjena od 2 gld 50 kr do 30 gld in tudi razni rokodelci kot mizarji, usnarji, čevljarji, barvarji, razni železarji, klobučarji in krznarji so imeli ocenjeno to korist višje kot kramarji. Mesto je korist, ki so jih meščani imeli od obrti, najbrž napovedovalo nižje, kot so dejansko bile. Šlo je za obdavčenje in v takih primerih je bilo v interesu meščanov, da njihovo gospodarsko stanje ni bilo prikazano v preveč ugodni luči. Zato je bila tem navedbam dodana pripomba, da koristi od obrti ne zadostujejo za preživljanje, mnogi meščani so trpeli pomanjkanje in imeli dolgove. Zasluzek so si iskali tudi v dninarstvu na deželi.

Naslednji pregled pokaže, koliko je bila ocenjena letna korist po posameznih obrtnih panogah in število obrtnikov.²⁹ Število obrtnikov se pri nekaterih panogah razlikuje od števila navedenega v prejšnji tabeli. Vzrok razlikam je deloma v različnem terminu, podatki se ne nanašajo na isto leto, deloma pa tudi v tem, da so včasih pri obrtnikih upoštevali šušmarje, ki so živeli v mestnem pomirju, in sicer v hišah, podložnih tujim gospostvom. Upoštevani pa so bili zato, ker so ubogim meščanom odjedali ljubi kruh in so bili iz tega razloga pritegnjeni k obdavčenju.

Število obrtnikov		Naziv obrti	Letna korist	
s hišami	brez hiš		gld	kr
14	—	vinotoči, gostilničarji	101 gld	36 kr
8	—	kramarji	47 gld	56 kr
11	—	krojači	82 gld	— kr
2	—	mizarji	35 gld	— kr
14	—	usnjarji	136 gld	15 kr
1	—	nogavičar	10 gld	— kr
6	3	čevljarji	106 gld	30 kr
2	—	jermenarji	18 gld	— kr
5	—	barvarji	123 gld	— kr
5	—	ključavničarji	83 gld	— kr
5	1	žebjarji	95 gld	— kr
—	1	izdelovalec sekir	17 gld	— kr
2	—	podkovača	31 gld	— kr
3	—	padarji	42 gld	— kr
2	—	trakarja	16 gld	— kr
1	—	pivovarnar	32 gld	6 kr
4	1	klobučarji	60 gld	— kr
5	—	tesarji	35 gld	— kr
1	—	kotlar	15 gld	— kr
—	1	strugar	15 gld	— kr
4	—	tkalci	14 gld	— kr
7	1	mesarji	76 gld	— kr
4	—	steklarji	33 gld	20 kr
3	—	ribiči	19 gld	— kr
1	—	izdelovalec puškinih kopit	6 gld	— kr
2	1	sodarji	24 gld	— kr
11	—	peki	81 gld	32 kr
1	—	medičar	24 gld	— kr
1	—	slikar	— gld	— kr
4	1	krznarji	60 gld	— kr
—	1	pasar	10 gld	— kr
4	—	lončarj	35 gld	— kr
1	—	zidar	10 gld	— kr
<hr/>			<hr/>	
134	11		1494 gld	15 kr

Sedem obrtnih panog: usnjarji, barvarji, čevljarji, vinotoči, žebjarji, ključavničarji in krojači so po številu in gospodarski moči predstavljali nekako polovico vsega kamniškega gospodarstva. Zdi se, da število vinotočev in pivovar-

narjev v prvi fazi davčne rektifikacije ni bilo točno zajeto. Drug seznam vinotočev in pivovarnarjev iz l. 1754 je izkazoval imenoma 28 krčmarjev in 4 pivovarnarje. Vinotoči so po tem seznamu iztočili 39.940 bokalov vina in imeli pri tem 391 gld 8 kr dobička, pivovarnarji pa so iztočili 5300 bokalov in imeli 50 gld 6 kr dobička. Med vinotoči so bile po obsegu prometa velike razlike, največji je iztočil 3360, najmanjši 250 bokalov. Isto je pri pivovarnarjih, največji promet je znašal 3000 bokalov, najmanjši pa komaj 100 bokalov.³⁰

Primerjava števila rokodelcev po posameznih panogah s stanjem v l. 1516 kaže, da so nekatere panoge od tedaj nazadovale. Podatki v davčnem seznamu so bili, kot je ugotovil Luschin, ki jih je objavil, nepopolni, pa vendar je bilo tedaj ugotovljenih 6 kovačev, 6 nožarjev in 4 ostrogarji.³¹ Nožar se v XVIII. stoletju omenja le en sam, ostrogarji pa sploh ne. Davčni register iz l. 1516 je izkazoval 16 čevljarjev in 6 lončarjev, rektifikacijski spisi navajajo po enem seznamu 7, po drugem 9 čevljarjev, ter 5 oziroma 4 lončarje.

Gospodarsko strukturo kamniških meščanov sredi XVIII. stoletja ilustrirajo nekoliko tudi tabele v rektifikacijskih spisih, ki so izkazovale hiše po raznih davčnih kategorijah kot cele, polovinske, četrtinske in osminske. Po tej razdelitvi je bilo od mestu podložnih 181 hiš (za eno hišo podatki manjkajo) 11 celih, 32 polovinskih, 76 četrtinskih in 62 osminskih. Eden od meščanov je imel dve četrtinski hiši, sicer je imel vsak le po eno hišo.³² Za 35 hiš je navedena tudi najemnina, kar kaže, da so bila stanovanja dana v najem. Skupna najemnina je znašala 195 gld 5 kr, 133 gld 17 kr v mestu, 61 gld 48 kr v predmestju. Lastna stanovanja v 175 hišah so bila ocenjena na 1430 gld, od tega je odpadlo 764 gld na mesto ter 666 gld na predmestje.³³ Iz teh podatkov o hišah moremo razbrati, da so bile v glavnem zasedene po lastnikih; 35 hiš je bilo, v katerih so živeli tudi najemniki, od teh jih je 11 bilo danih v celoti v najem.

Po davčnem seznamu iz l. 1516 je Luschin ugotovil v Kamniku 177 hiš. V tem številu so bile upoštevane tudi plemiške in cerkvene hiše. Ob davčni rektifikaciji sredi XVIII. stoletja je bilo v mestu poleg 182 obdavčenih meščanskih hiš še 30 mestnih hiš in hiš tujih gospodstev, to je skupaj 212 hiš. V prvi kamniški zemljiški knjigi, v kateri so navedeni lastniki od druge polovice XVIII. stoletja naprej, so bile vpisane 204 hiše.^{34a} Med temi so tudi mestne hiše, ni pa cerkvenih in hiš, ki so bile pod drugimi zemljiškimi gospodstvi. Število hiš se je, sodeč po navedenih podatkih iz l. 1516, povečalo. Zato so nerazumljive tožbe kamniškega mesta o propadanju mnogih meščanskih hiš. V pritožbi l. 1728 je mesto trdilo, da je propadlo v času, kolikor je segal nazaj spomin ljudi, 80 hiš brez tistih zapuščenih, ki so še stale. Trditve o propadlih hišah so bile ali močno pretirane ali pa so razumeli pri tem hišne posestnike, ki so obubožali in gospodarsko propadli ter zato svoje hiše prodali.

Mesto in agrarno gospodarstvo

Razen od rokodelstva in drugih meščanskih obrti je bilo gospodarstvo kamniških meščanov odvisno tudi od zemlje. Skupno s hišami pod mestno jurisdikcijo je bil obdavčen 101 vrt. Meščani so imeli pravico do paše in gozda. Za pašo in živino je bilo obdavčenih 41 meščanov, 139 za pravice do gozda, 9 za travnike.³⁴ Meščanska zemljišča so imela površino za 217 mernikov posevka rži, vrtovi za nad 20 in pusta polja za 7 in pol mernika posevka. Posevek ajde je bil cenjen na približno 89 mernikov. Pridelek sena in otave je znašal 33 in pol peljaja.³⁵ Po davčnih izkazih so meščani imeli 25 konj, 64 krav, 5 jalovk, 1 vola, 3 bike in 23 telet. Mestni gospodarski urad (Baumeisteramt) je imel enega konja, 3 krave, 4 teleta, mestni komorni urad (Stadtkammeramt) pa 3 krave. Za lastno potrebo so meščani porabili 111 peljajev stavbnega lesa, 1836 peljajev lesa za kurjavo ter 73 peljajev lesa za plotove. Za prodajo so bile namenjene le manjše količine, 9 peljajev stavbnega lesa, 175 peljajev lesa za kurjavo in 18 peljajev lesa za obroče. Gospodarski urad je porabil 36 peljajev lesa za kurjavo in 6 in pol peljaja lesa za plotove. Poraba komornega urada je znašala 36 peljajev lesa za kurjavo in 5 peljajev lesa za plotove. Gospodarski urad je na svojih zemljiščih pridelal po 23 mernikov pšenice, 22 mernikov rži, 6 in pol mernika ječmena, 6 in pol mernika ovsa, osminko mernika prosa, 2 mernika stročnic in 33 mernikov ajde. Kot krmo je pridelal 3 peljaje detelje in 7 peljajev sena. Mestni komorni urad je imel večje gospodarstvo. Pridelek je znašal v mernikih: 73 in pol pšenice, 65 rži, 11 ječmena, 2 in pol ovsa, 1 prosa, 5 stročnic, 4 prašne in 91 strniščne ajde ter pol mernika lanu. Detelje je nakosil 15 in pol, sena za 16 peljajev.³⁶

Zemljiška posest mesta je bila zelo obsežna; to posest so poleg meščanov uživale tudi nekatere vasi v kamniški okolici. Glavni del posesti so tvorili gozd, planine, pašniki in druge zemljiške kategorije v Kamniški Bistrici. Drva in drug les so meščani dobivali iz bistriškega gozda. Gospodarstvo s tem gozdom in njegov pomen za meščane sem obravnaval pred nekaj leti, zato se na tem mestu z njim ne bom ukvarjal.³⁷ Pač je treba omeniti še druga skupna zemljišča, gozdove in pašnike, ki so jih uživali kamniški meščani. Ob davčni rektifikaciji je imel Kamnik pašno pravico na dveh pašnikih skupaj z okoliškimi soseskami. Pašnika sta bila označena kot Pikavšek (?) in na Klancih. Kamničani so gonili na to pašo okrog 50 glav živine. Dalje je mesto imelo gozdove Tolsta gora in Potok s smrekami, bukvami in nekaj hrasta, kjer so meščani imeli pravico do lesa. Gozdovi Golobina, Mestni les in Lancar, kjer so poleg bukve in hrasta rasle tudi smreke, so dajali les le mestu za popravila. V gozdu »Umschackh«, kjer je bila bukova goščava, so razen meščanov imeli pravico za drva soseski Nevlje in Vrhpolje. V bukovem gozdu »Platischenigk« so kamniški kovači žgali oglje, soseska Paloviče pa je imela pravico do drv. Les iz smreko-

vega gozda »Samassiz« je izkoriščalo le mesto za popravila. Sicer je pa mesto iz vseh navedenih gozdov dobivalo stavbni les.³⁸ Ta zemljišča so bila l. 1788 v glavnem razdeljena med 194 upravičencev. Gozdova Tolsta gora in Potok sta merila okrog 160 oralov, Pjavšnik 49 oralov, Dobrava 42 oralov, gozdovi Lancar, Rakovec in Mestni les pa 102 orala. Manjši delež, 2 orala 230 kvadratnih sežnjev, je pri razdelitvi gozdov Pjavšnik in Dobrava dobilo Spodnje Perovo, ker je imelo v gozdu pravico do stelje. Ostali gozdovi so bili razdeljeni med kamniške hišne posestnike, ki so skupno predstavljali 72 7/12 hub.³⁹ Na Žalah je mesto imelo okrog štiri orale zemljišča, prvotno je to bil pašnik, ki se je postopoma kultiviral in preuredil v zeljnike, katere je mesto oddajalo ubožnejšim kamniškim hišnim posestnikom, ki niso imeli svoje zemlje. L. 1834 se omenja na tem zemljišču 85 zeljnikov.⁴⁰

Po svojem komornem in gospodarskem uradu je mesto imelo imenje, ki je obsegalo 12 in pol hube. Podložnikov je bilo sredi XVIII. stoletja 33, in sicer v vaseh Tunjice, Nevlje, Tuhin, Obrše, Krajno Brdo, Moravče, Ostri vrh, Beričevo in Vodice. Pod tem imenjem so bili številni vrtovi, njive in druge nepremičnine poleg mesta na kamniškem polju. Seznam iz l. 1756 izkazuje pri mestu na kamniškem polju 57 posestnikov, od teh je 38 plačevalo od njiv, 10 od vrtov, 3 od kajž in njiv ter eden od novine (Neubruch). Med obdavčenimi objekti je bilo tudi pet mesnic ter en mlin. Nekateri posestniki so imeli po več njiv. Že kot zakupnik mestnih pristojbin omenjeni medičar Boštjan Ziegler je imel šest njiv, fužinar Franc Jožef Žigan pa celo šestnajst. Pri imenih posestnikov ni navedeno, od kod so, vendar je verjetno, da so bili vsi Kamničani. V istem seznamu je bilo vpisanih pod gospodarskim uradom pri mestu in na kamniškem polju 115 posestnikov. Največ jih je imelo vrtove, potem novine in rovtve, pri posameznikih je le splošna označba, da so obdavčeni od zemlje (Grund). Med ostalimi obdavčenimi objekti je navedenih 19 hišic, 2 kajži, 3 strojarnic (Lederstuben), 1 ogleonica, 1 kladivo ter mlin z žago.⁴¹

Ob davčni rektifikaciji je to imenje donášalo sledeče dominikalne dohodke:

činž	147 gld	2 kr
male pravde	— gld	56 kr
robotnina, reluirana v denarju	74 gld	30 kr
lavdemiji	11 gld	36 kr
	<hr/>	
	234 gld	4 kr
	<hr/>	

Na davku in kontribuciji so podložniki plačevali 247 gld 55 kr.

Kmečki podložniki imenja komornega in gospodarskega urada so uživali svojo posest po zakupnem pravu. Zemljišča in druge nepremičnine pri mestu

in na kamniškem polju so imeli posestniki po kupnem pravu; v seznamu so označeni kot zasebniki (privati). Ob spremembi posesti so deloma plačevali deseti in dvajseti denarič. Lavdemij je bil letno ocenjen na 11 gld 36 kr. Tretjina lavdemija je pripadla mestnemu blagajniku kot nagrada za njegovo delo.⁴² Desetina pa je oddavna tvorila dodatek k plači mestnega sodnika in mestnega pisarja.⁴³

Po rektifikacijskih dominikalnih spisih ni mogoče ugotoviti pravega značaja tega kamniškega imenja. Sodeč po nazivu, so bila tedaj v imenju združena zemljišča in druge realitete, ki so na razne načine prišle v last mesta. Spis, ki se na to imenje nanaša, nosi naziv: Mestni komorni in gospodarski urad pri naše ljube Gospe velike bratovščine Božjega trupla in sv. Marije Magdalene uradu cerkvenih luči v Kamniku (Stadt Cammer und Baumeister ambt zu L. Frauen der grösseren Bruderschaft Gottes Leichnamms und Stae Mariae Magdalenaen Kirchen Lichter Ambt zu Stain). V pripombah k dominikalnim dohodkom navedenih bratovščin je ugotovljeno, da se stekajo vsi v mestno blagajno ter jih ni bilo mogoče ločeno izkazati, ker mesto ni moglo pojasniti, katera vas pripada neposredno mestu ali pa enemu oziroma drugemu beneficiju.⁴⁴ Zdi se, da je torej imenje nastalo po združitvi zemljišč raznih kamniških beneficijev. Po nalogu deželnega glavarstva je bilo mestno komorno imenje, cenjeno na 3814 gld 3 kr, kot je bilo že zgoraj povedano, prodano na dražbi in izkupiček uporabljen za plačilo dolgov.

Od mestnega gospodarstva ločeno je bilo zemljiško gospostvo meščanskega špitala. Naloga špitala je bila skrb za uboge onemogle in ostarele meščane. Svojo zemljiško posest je meščanski špital skozi stoletja povečal z darili, volili in nakupi.⁴⁵ Ob davčni rektifikaciji je posest meščanskega špitala na Gorenjskem obsegala 43 in pol hube, 2 domca (Hoffstätt), 8 kajž in 9 mlinov. Izvleček urbarja ima za nekatere posestnike poleg mesta navedeno, da plačujejo tudi od domcev. Toda v urbarju navedeni domci so dejansko bili vrtovi, ležeči poleg meščanskih, od mesta z davkom in kontribucijo obdavčenih hiš.⁴⁶ Meščanski špital je imel podložnike v številnih vaseh največ kamniške okolice. Poleg mesta je urbar izkazoval 26 vrtov, ki so jih uživali meščani.⁴⁷ Kot zemljišče, ki ga je neposredno užival, je imel špital vrt za zelje v obsegu osmih mernikov posevka rži; polja ni imel in tudi živine ni redil.⁴⁸ Pod svojim zemljiškim gospostvom je imel tudi 37 vinogradnikov v Hmeljniku na Dolenjskem z 38 vinogradi, ki so dajali 253 vedrov in 8 bokalov vina. Desetino so ti vinogradniki dajali $\frac{2}{3}$ samostanu v Stični in $\frac{1}{3}$ kapitlju v Novem mestu. Bira cerkve v Hmeljniku je znašala 3 vedra in 2 bokala, gornina, ki jo je prejemal špital, pa 33 veder in 4 bokale.⁴⁹

Meščanski špital je imel od svojih podložnikov naslednje koristi, izražene v naravi:⁵⁰

činž v žitu: pšenice 20, soržice 20, prosene kaše 2, ovsa 113 mernikov;
male pravde: sira 21 kosov, kokoši 16 ³/₄, jajc 831, kopunov 4, piščancev 151, prediva 3 funte, jagnjeti 2;

desetina v zrnju: pšenice 227 ¹/₂, rži 118 ¹/₂, ječmena 21, prosa 111 ³/₁₆, ajde 39, ovsa 330 ¹/₂, stročnic ⁶/₁₆, soržice 40 mernikov.

mladinska desetina: 21 ¹/₂ piščanca, 20 ²/₁₆ funta prediva;

gornina: 33 veder in 4 bokale (vedro po 12 bokalov) vina;

robotnina: v denarju reluirana 160 gld 42 kr, za vožnje 8 gld 55 kr, za predenje 1 gld 29 kr, tlaka z živino 11 dni s hrano po 6 kr dá 1 gld 6 kr, ročna tlaka 27 ¹/₂ dneva s hrano po 1 ¹/₂ kr dá 41 kr.

Kar je špital imel žita čez svojo potrebo, ga je prodajal ubožnejšim meščanom, ki so se zadovoljili s slabšim kruhom, kajti desetinsko žito je bilo slabše kakovosti.⁵¹ Špitalski mojster je kot plačo prejemal desetino od 9 hub v Zgornjem Tuhinju; reluirana v denarju je znašala 60 gld 31 kr.⁵²

Dominikalni dohodki meščanskega špitala so bili glede na mal obseg dominikalnega zemljišča malenkostni, cenjeni so bili komaj na 18 kr. Izraženi v denarju so dohodki od podložnikov znašali.⁵³

činž (Zinns)	122 gld	44 kr
činž v žitu (Zinnsgetreide)	68 gld	35 kr
male pravde	14 gld	— kr
pravice o sv. Juriju (jurjevica)	— gld	48 kr
žitna desetina v zrnju	501 gld	17 kr
mladinska desetina	22 gld	54 kr
gornina	16 gld	40 kr
robotnina	172 gld	54 kr
lavdemiji	68 gld	36 kr
	<hr/>	
	988 gld	28 kr

Dejanski dohodki so najbrž na splošno precej presejali stroške. L. 1748 je meščanski špital imel 1867 gld 50 kr dohodkov, izdatki pa so znašali:⁵⁴

plačilo deželi za davke, kontribucijo, funt in premoženjski

davek ter stroški za to plačilo	888 gld	46 kr
obresti od dolgov	66 gld	43 kr
deputati in plača frančiškonom, špitalskemu kaplanu, mežnarju, oskrbniku (Ambtmann), kuharici in dekli, županu itd.	150 gld	10 kr
deputati v pšenici 33 mernikov po 51 kr	28 gld	3 kr
deputati v rži in soržici 10 mernikov po 34 kr	5 gld	40 kr

odnos	1139 gld	22 kr
-------	----------	-------

Prenos	1139 gld	22 kr
deputati ovsa skupaj z odvetniškim ovsom (Vogtey-Haber)		
nemški komendi 63 mernikov po 17 kr	17 gld	51 kr
za cerkvena opravila in razsvetljava špitalske kapele	18 gld	— kr
stroški za pobiranje gorskopravnega vina	29 gld	6 kr
za pobiranje desetine v zrnju ali kupljenika prosa	7 gld	46 kr
za pogrebe v mestu umrlih ubogih (grobarji in krste)	5 gld	15 kr
	<hr/>	<hr/>
	1217 gld	20 kr

Dohodki so l. 1748 presegali izdatke za 650 gld 30 kr, finančno stanje špitala je torej bilo prav ugodno. Čudno pa je, da ni v obračunu nobene postavke za oskrbo starih in onemoglih meščanov, saj je špital oskrboval redno 10 do 15 oseb.⁵⁵

Manjšo zemljiško posest so imeli nekateri kamniški rokodelski cehi in bratovščine. Bratovščino sv. Duha so tvorili usnjarji in čevljarji. V rektifikacijskem spisu se kot lastnika zemljiške posesti navajata skupaj bratovščina sv. Duha in usnjarski ter čevljarski ceh. Njuna dominikalna posest je obsegala dve njivi »na polju pri znamenju« s površino za 9 mernikov rži posevka in zeljnik za 2 in pol mernika posevka. Po izjavi cehovskih mojstrov so zemljišča dajali v zakup za 12 gld letno; desetina je šla gospostvu Križ. Ob Bistrici je bratovščina imela usnjarske stope. Podložna zemljišča so tvorili vrtovi, nekaj njiv, poldruga huba in dva domca. Med devetnajstimi posestniki je bilo 6 čevljarjev in 8 usnjarjev, ki so imeli vrtove, pri ostalih poklic ni naveden. Kmečka podložnika s poldrugo hubo sta bila v Tunjicah, plačevala sta 9 gld 52 kr davka, 3 gld 42 kr robotnine in dajala dva sira ter dve pogači; lavdemij je znašal največ 1 gld 30 kr.⁵⁶

Kovaški ceh je za svoje zemljišče prejemal letno zakupnino 4 gld 14 kr, moral pa je oskrbovati cerkev sv. Eligija (kapela na Malem gradu) z vsem potrebnim in jo vzdrževati, tako da so izdatki presegali dohodke. Med podložnimi zemljišči je imel 7 njiv, 1 vrt in 5 manjših travnikov (Wiessflekel).⁵⁷

Beneficij sv. Trojice in sv. Lenarta je imel zemljiško posest v obsegu 12 hub s podložniki v raznih vaseh kamniškega okoliša ter njivo, travnik in 3 vrtove poleg mesta. Upravitelj beneficija je bil mestni sodnik. Leta 1784 je bilo imetje beneficija, cenjeno na 2342 gld 17 kr, določeno za kamniško normalko.⁵⁸

Beneficij sv. Mihaela je imel pri kaplaniji hišico in 3 zeljnike, ki jih je dajal v zakup za 2 gld 50 kr letno. Imel je podložnike ž 8 $\frac{2}{3}$ hube, dva domca in eno kajžo ter dva vrta v Kamniku.⁵⁹

Meščani so uživali delno tudi posest kamniške župne cerkve Naše ljube Gospe in kaplanije sv. Nikolaja. Župna cerkev je imela na kamniškem polju

njivo v izmeri poldruega mernika posevka, užitek je imel župni urad. Kaplanija pa je imela njivo v obsegu 12 mernikov posevka; dajali so jo v zakup za letno zakupnino 25 gld 30 kr. Po urbarju je župna cerkev imela 6 podložnih hub v raznih okoliških vaseh ter posest v Kamniku, obstoječo iz vrtov, njiv, pristave, hiše in osmih domceev. Realitete v Kamniku, največ vrtove, je uživalo 40 posestnikov, med njimi so bili meščani.⁶⁰ Župnišče v Kamniku je imelo 68 1/2 podložnih hub v 46 vaseh, v Kamniku pa 3 kajže, en vrt in opekarno. Dominikalno zemljišče je obsegalo površino za 13 mernikov posevka; od živine so redili dva konja, kravo in dve telici.⁶¹

Rektifikacijski spisi navajajo v in izven mesta v pomirju proste realitete šestih posestnikov, ki od njih niso plačevali dajatev. Med temi zemljišči so bili štirje zeljniki, en sadni vrt ter dve večji njivi.⁶² Pri Kamniku je Martin Detela, prejemnik mitnine, imel pristavo z dvema njivama in dvema travnikoma; redil je na posestvu 8 glav goveje živine.⁶³

Zemljiška posest, ki je bila v neposredni zvezi z mestnim gospodarstvom, z gornjimi navedbami gotovo ni bila izčrpana. Vendar že te navedbe, zlasti pa upoštevajoč gozd in planine v Kamniški Bistrici, kažejo, kako ozko je bilo mesto tedaj povezano s kmetijstvom in gozdarstvom in kako znaten je bil delež zemlje v gospodarskem življenju kamniških meščanov.

OPOMBE

¹ Johann Weichard Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain, Buch XI., str. 542 sl. — Prim. Tatjana Kraut-Siferer, Geografski momenti v razvoju Kamnika do začetka XIX. stoletja. III. Kamniški zbornik 1957, str. 20.

² DAS (Državni arhiv Slovenije), VicA (Vicedomski arhiv) fasc. 141, lit. S., Num. XXIII, št. 3, str. 91.

³ DAS, VicA fasc. 139, Lit. S, Num. XIX, str. 107.

⁴ O vplivu novega upravnega sistema na mestno upravo glej Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja. Ljubljana 1939, str. 234 sl.

⁵ DAS, RDA (Rektifikacijski dominikalni akti, Ljubljansko okrožje) fasc. 185, priloga 12.

⁶ DAS, Deželno glavarstvo, Publ. Polit. Lit. S Num. 30. Volum. 2.

⁷ Glej op. 5.

⁸ Glej op. 5.

⁹ Glej op. 5.

¹⁰ Glej op. 5.

¹¹ Glej op. 5.

¹² Mestni arhiv Ljubljana, Reg. I fasc. 39.

¹³ Žontar, n. o. m., str. 239.

¹⁴ A. Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502/03. Mittheilungen des Musealvereines für Krain XVIII/1905, str. 51 sl.

¹⁵ DAS, Stanovski arhiv fasc. 527.

¹⁶ A. Koblar, Donesek k zgodovini pošte na Kranjskem. Izvestja muzejskega društva za Kranjsko III/1893, str. 57. — Ljudevit Stiasny, Kamnik. Zemljepisno-zgodovinski opis. Ljubljana 1894, str. 34. — Pavel Urankar, Zgodovina trga Motnika in okraja. Ljubljana 1940, str. 54 in 172.

¹⁷ DAS, VicA fasc. 139, str. 476—483.

¹⁸ DAS, VicA fasc. 141, Lit. S, Num. XXIII, št. 9, str. 167 sl. — Luschin navaja n. o. m. str. 45, da je cesar Friderik III. prepustil mestu za zakupnino 130 dukatov dohodke v mestu pobranih mitnin, pristojbine tranzitnega in miznega denariča (Durchfahrts- und Tischpfennig), dohodek mestnega davka in dvornega mesa (Hofffleisch).

¹⁹ DAS, VicA fasc. 139, str. 429—440 in 443—454.

²⁰ Prim. Josip Žontar, Nastanek, gospodarska in društvena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnje avstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine. Zgodovinski časopis X—XI/1956—1957, str. 32 sl.

²¹ Ivan Vrhovec, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Ljubljana 1888, str. 208 sl.

²² DAS, Deželno glavarstvo, Publ. Polit. Lit. S, Num. 30, Volum. 1.

²³ DAS, VicA fasc. 141, Lit. S, Num. XXIII, št. 9, str. 155 sl.

²⁴ DAS, Stanovski arhiv fasc. 340, patent o ureditvi privatnih mitnin l. 1757. — Anton Globočnik, Ueber die Verwaltungs- und Rechtsgeschichte des Landes Krain. Ljubljana 1893, str. 100. — Oesterreichisches Staatswörterbuch, Wien 1896. Zweiter Band, str. 713 sl., geslo: Mauten (v. Myrbach).

²⁵ DAS, RDA fasc. 339, priloga 3.

²⁶ DAS, Deželno glavarstvo, Publ. Polit. Lit. S, Num. 30, Volum. 2.

²⁷ DAS, Deželno glavarstvo, Publ. Polit. Lit. S, Num. 30, Volum. 2.

²⁸ DAS, RDA fasc. 339, priloga 2.

²⁹ DAS, RDA fasc. 339, priloga 9.

³⁰ DAS, RDA fasc. 186, priloga 18.

³¹ Luschin, n. o. m. str. 54. Prim. tudi Božo Otorepec, Prebivalstvo Kamnika v srednjem veku. II. Kamniški zbornik 1956, str. 71 sl. ter Kraut-Sifrer, n. o. m. str. 16.

³² DAS, RDA fasc. 339, priloga 2.

³³ DAS, RDA fasc. 339, priloga 4.

^{33a} Janko Polec, Kamniške meščanske hiše in njihovi lastniki v dve sto letih. Kamniški zbornik 1955, str. 51 sl.

³⁴ DAS, RDA fasc. 339, priloga 5.

³⁵ DAS, RDA fasc. 339, priloga 15.

³⁶ DAS, RDA fasc. 339, priloga 5.

³⁷ Vlado Valenčič, Bistriški gozd in kamniški meščani. II. Kamniški zbornik 1957, str. 69 sl.

³⁸ DAS, Kamniška korporacija fasc. Listine I.

³⁹ DAS, Zbirka načrtov, mapa VII, št. 22, Kamniški občinski gozdovi 1788.

⁴⁰ DAS, Kamniška korporacija fasc. Listine I.

⁴¹ DAS, RDA fasc. 186, priloga 6.

⁴² DAS, RDA fasc. 186, priloga 1.

⁴³ DAS, RDA fasc. 186, priloga 15.

⁴⁴ DAS, RDA fasc. 186, prilogi 1 in 6.

⁴⁵ Stiasny, n. o. m. str. 98.

⁴⁶ DAS, RDA fasc. 230, priloga 13.

⁴⁷ DAS, RDA fasc. 230, priloga 6.

⁴⁸ DAS, RDA fasc. 230, prilogi 1 in 23.

⁴⁹ DAS, RDA fasc. 230, prilogi 2 in 10.

⁵⁰ DAS, RDA fasc. 230, priloga 10.

⁵¹ DAS, RDA fasc. 230, priloga 14.

⁵² DAS, RDA fasc. 230, priloga 7.

⁵³ DAS, RDA, fasc. 230, priloga 10.

⁵⁴ DAS, RDA fasc. 230, priloga 26.

⁵⁵ Stiasny, n. o. m., str. 99 sl.

⁵⁶ DAS, RDA fasc. 185, priloge 1, 2 in 5.

⁵⁷ DAS, RDA fasc. 486, prilogi 1 in 2.

⁵⁸ DAS, RDA fasc. 54, priloge 1, 3, 9 in 10.

⁵⁹ DAS, RDA fasc. 55, priloge 1, 2 in 4.

⁶⁰ DAS, RDA fasc. 184, prilogi 1 in 4.

⁶¹ DAS, RDA fasc. 52, priloge 9, 12 in 14.

⁶² DAS, RDA fasc. 480—485.

⁶³ DAS, RDA fasc. 479.